

Regulier onderwijs weet zich geen raad met kinderen met beperkingen

Steeds meer kinderen met een handicap gaan naar een speciale school. In het regulier onderwijs is er voor hen vaak geen plaats. „In feite stop je mensen weg.”

Brigit Kooijman

Aimée Kraak met haar vader bij de piano. Aimée is autistisch en gaat naar het speciaal onderwijs. Foto's Joyce van Belkom

Liever geen gebrek

Als we het hebben over segregatie in het onderwijs, gaat het over zwarte en witte scholen. Maar er voltrekt zich binnen het Nederlandse schoolstelsel nog een tweedeling: die tussen normale, gezonde kinderen en kinderen die niet tot die categorie behoren. Ze leren moeilijk, hebben een lichamelijke of verstandelijke handicap of ze vertonen onangepast gedrag. Anders dan in veel andere landen gaan deze kinderen in Nederland niet naar het gewone onderwijs, maar naar speciale scholen. Steeds vaker, op het speciaal basisonderwijs (SBO) – de voormalige lom-scholen en scholen voor moeilijk lerende kinderen – daalt het aantal leerlingen weliswaar sinds enkele jaren. Maar in het speciaal onderwijs (SO) – scholen voor kinderen met een lichamelijke of verstandelijke handicap en scholen voor kinderen met gedragsstoornissen – stijgen de leerlingenaantallen nog altijd fors.

Het CBS meldde onlangs dat het speciaal onderwijs (inclusief het voortgezet speciaal onderwijs) het afgelopen schooljaar 65.000 leerlingen telde, bijna een verdubbeling ten opzichte van het schooljaar 1995-1996. In het voortgezet onderwijs was het leerlingenaantal bijna tweemaal half keer zo groot als in 1995-1996. Uit onderzoek blijkt dat kinderen niet meer problemen hebben dan vroeger, maar dat het speciaal onderwijs groeit door externe factoren, zoals de toegenomen aandacht voor gedragsproblemen en de gewijzigde bekostigingssystemen.

Formeel kunnen ouders van 'zorgleerlingen' kiezen of ze hun kind naar een speciale school sturen, of naar een gewone school. In dat laatste geval kan het kind een 'ruzzakje' krijgen, geld dat het kind een begeleiding van leerkrachten door experts uit het speciaal onderwijs. Maar in de praktijk hebben ouders lang niet altijd een keuze. Neem Michiel en Florence Kraak. Hun twaalfjarige dochter Aimée is anders dan de meeste kinderen. Ze kan prachtig zingen, speelt piano, schrijft fantasievolle verhalen in een keurig handschrift en met weinig spelfouten. Maar rekenen is een probleem. Daarbij heeft Aimée, zoals dat heet, een stoornis in het auditief spectrum. Daardoor verloopt de communicatie met haar soms moeizaam. Ook heeft ze last van angst en dwanggedachten en concentreert ze zich slecht. Just omdat ze zo anders is, hadden Aimées ouders haar dol-

graag op een reguliere basisschool willen hebben, zodat ze kon leren van, zoals Florence Kraak zegt, 'sociaal normale kinderen'. Dat is niet mogelijk.

Michiel Kraak: „Toen Aimée drie was hebben we haar aangemeld bij de school tegenover ons huis. Een protestants-christelijke basisschool van vrij strenge snit, die open zou staan voor de zwakkeren in de samenleving, zo hoopten wij. Dat viel enorm tegen. Het gesprek met de directeur verliep prettig, tot het A-woord viel. Daar werd hij erg zenuwachtig van, hij wist niet of dat wel aan konden, een kind met autisme, hij vreesde dat dit een te grote verstoring van de groep zou zijn. Dus Aimée moest eerst maar eens een paar keer op proef komen, zodat ze haar konden observeren. Een 'toelatingsexamen' noemde ik dat, voor een kind van drie. Het werd één groot drama. Aimée stond door haar stoornis buiten de groep, en de luf kon dat niet mee omgaan. Dat was een heel aardig mens, ze was van goede wil, maar ze kreeg geen enkele steun van de directeur. Die zat vol met ambitie, wilde de school opsturen in de vaart der volke-

ren en daar kon je geen knouzen bij gebruiken. Zo zag ik dat.”

Op een andere school in de buurt, een school 'voor algemeen bijzonder onderwijs' werd Aimée met open armen ontvangen, vertelt Kraak. „Er waren allerlei faciliteiten, zoals een stilteplek waar ze zich zou kunnen terugtrekken als daar behoefte aan had. Toch is het daar ook jammerlijk mislukt. Aimée werd veel geplaagd, en na twee jaar werd ze vlak voor de zomervakantie buiten de deur gezet. Niet omdat ze gedragsproblemen vertoonde, maar omdat er personeelstekort was en de school het niet meer aankon.” Florence Kraak: „Nu, na zes jaar, weet ze alle namen van haar klasgenootjes nog. Het ergste vind ik dat dingen voor Aimée altijd voortijdig eindigen. Nog nooit heeft ze op een natuurlijke manier afscheid kunnen nemen.”

Het verhaal van Aimée Kraak doet denken aan dat van de nu zeventienjarige Thiandi Grooff. Door een aangeboren hersenbeschadiging kan ze niet praten, niet gebaren en geen oogcontact maken. Ze werd lange tijd voor autistisch en zwaar verstandelijk gehandicapt ge-

houden, met een IQ van onder de 30. Toch wilden haar ouders, Trix Grooff en José Smits, dat ze naar een reguliere basisschool in de wijk ging, ook omdat de kinderen uit de buurt haar dan konden leren kennen en haar niet zouden pesten. Ze voerden vele gesprekken met directeuren en leerkrachten, zetten pedagogen in die er net als zijzelf van overtuigd waren dat Thiandi gebaat was bij regulier onderwijs. Ten slotte kon ze enkele dagdelen per week terecht op een gewone school. Maar niet voor lang, want al gauw werd haar aanwezigheid toch bezwaarlijk gevonden. Zo ging het telkens opnieuw. Na weer eens te zijn weggestuurd, besloten Smits en Grooff naar Italië te verhuizen. Daar werd het speciaal onderwijs in 1977 afgeschaft en alle kinderen met een handicap gaan naar een gewone school. Grooff vond een vervanger voor haar huisartsenpraktijk en Smits, destijds Tweede Kamerlid voor de Partij van de Arbeid, vloog in de weekends heen en weer. Na een jaar gingen ze terug; in hun oude woonplaats Almere was een nieuwe lagere school gekomen, waar ook ernstig gehandicapte kinderen welkom waren.

Rachelle en klasgenoten tijdens de weeksluiting op Jenaplan school De Verrekijker in Den Helder

„Nog nooit heeft ze op een natuurlijke manier afscheid kunnen nemen”

Rachelle, met het syndroom van Down, en klasgenoten en begeleidster op De Verrekijker

Thiandi kon er tot haar veertiende blijven. Toen begon de zoektocht naar een school voor voortgezet onderwijs. Een middelbare school durfde de het aan, van Middelburg tot Groningen bleven de deuren dicht. Thiandi, die inmiddels dankzij allerlei methoden en therapieën had leren lezen en schrijven en veel meer bleek te begrijpen dan iedereen altijd had gedacht, week uit naar Engeland. Daar haalde ze in twee jaar een diploma op vmbo-t-niveau. Inmiddels zit ze op een school in Nieuwegein, nu gaat ze naar 6 vwo. Haar ouders hebben de stichting Inclusief Onderwijs opgericht, een vereniging van ouders, leerkrachten en pedagogen die 'inclusief onderwijs' in Nederland wil bevorderen.

De Radboud Universiteit Nijmegen onderzocht vorig jaar de omvang van het speciaal onderwijs in Europa. Alleen in Tsjechoïë blijken meer leerlingen op een speciale school te zitten dan in Nederland, Spanje, Italië, Portugal, Engeland en de Scandinavische landen lopen op kop als het gaat om 'inclusief onderwijs', waarbij zorgleerlingen niet in aparte voorzieningen worden ondergebracht maar samen met 'gewone' kinderen in de klas zitten. Behalve in Nederland en Tsjechoïë is ook in Duitsland en België sprake van een sterke segregatie, die bovendien stijgende is. En dat terwijl de Unesco in 1994 het Verdrag van Salamanca aannam, waarin staat dat alle kinderen, ook zij met 'speciale onderwijsbehoeften', toegang moeten hebben tot reguliere scholen. Omdat de integratie van gehandicapten geldend is met inclusief onderwijs, zo stelt het verdrag.

Peter de Vries en Hessel de Boer werken als consultants bij onderwijsadviesbureau CPS. Ze geven voorlichting aan scholen over inclusief onderwijs. Hessel de Boer vertelt over Langdon, een school voor voortgezet onderwijs in de Londense wijk Eastham waar kinderen met alle mogelijke handicaps en beperkingen samen met gewone kinderen in de klas zitten. „Van de 1.900 leerlingen zijn er ruim 500 met een handicap. Rolstoelers, kinderen met Downsyndroom, kinderen met een auditieve stoornis, neem maar op. Ruim driekwart van de leerlingen is ook nog eens allochtoon. Maar volgens de onderwijsinspectie liggen de prestaties van de school dik boven het gemiddelde. Zorgleerlingen stromen er vaker dan normaal door naar de universiteit, omdat ze niet op hun handicap

worden afgerekend.”

„Het gaat uiteindelijk om de vraag: breng je het kind naar de zorg, of breng je de zorg naar het kind? Oftewel: wie zet je in het busje?” zegt Peter de Vries. „Inmiddels maakt het niets uit. Een leerling in het speciaal onderwijs kost in Nederland 17.000 euro per jaar, een leerling in het reguliere onderwijs 4.300 euro. Het verschil, bijna 13.000 per jaar, is voldoende voor extra ondersteuning. In Italië is er voor elk gehandicapt kind fulltime een assistent beschikbaar. Zelfs dat is goedkoper dan het in stand houden van aparte settings. Al beseften we dat inclusie niet van vandaag op morgen is in te voeren in Nederland, scholen moeten het willen.”

„Leerkrachten zijn bang dat een gehandicapt kind in de klas ten koste gaat van de andere leerlingen”, vertelt De Boer. „Ze zeggen: 'ik heb al zoveel kinderen die extra aandacht vragen.' Dat begrijp ik best. Maar als de voorzieningen in orde zijn – vooral: voldoende geschoold personeel – is die angst ongegrond. En het gaat ook nooit om grote aantallen. In Italië zitten in elk klas hoogstens twee gehandicapte kinderen.”

Aimée heeft, nadat ze ineens te veel was op de school waar ze zat, drie jaar thuisonderwijs gehad van een voormalige pabo-studente. Haar ouders gingen weer op zoek naar een school toen ze het contact met andere kinderen erg bleek te missen. Het werd een mytyschool, bedoeld voor kinderen met motorische problemen. Die heeft Aimée ook. Ze kan niet op een gewone fiets door het verkeer. Voorlopig de minst slechte oplossing volgens haar ouders, al vinden ze dat hun dochter cognitief en creatief niet voldoende wordt uitgedaagd. Michiel Kraak: „Het reguliere onderwijs kan moeilijk omgaan met alles wat afwijkt van het grijze gemiddelde. Maar het speciaal onderwijs is veel te gericht op het voorkomen van degenen die afwijken. Vooral niet te veel eisen stellen aan de kinderen. Als ze maar een beetje een leuke tijd hebben, is het goed. De denkfout die ze maken, is dat de kinderen zo ook geen grote successen zullen scoren. Je wordt bijna uitgelachen als je het hebt over een maatschappelijke carrière voor een kind als Aimée. Terwijl wij denken dat ze wel degelijk meer kan dan kaarsen maken in de werkplaats van een instelling voor verstandelijk gehandicapten. Door haar aanleg voor muziek, haar absolute gehoor, lijkt

Geïntegreerd onderwijs in Almere

In Almere begon in 1997 een experiment met geïntegreerd onderwijs, 'Gewoon Anders'. Leerlingen met een handicap of stoornis zouden als het enigszins mogelijk was naar een reguliere school in de buurt gaan, indien de ouders dat wilden. Elf jaar geleden waren in Almere nog geen scholen voor speciaal onderwijs (bedoeld voor extra ondersteuning). In Italië is er voor elk gehandicapt kind fulltime een assistent beschikbaar. Zelfs dat is goedkoper dan het in stand houden van aparte settings. Al beseften we dat inclusie niet van vandaag op morgen is in te voeren in Nederland, scholen moeten het willen.”

„Leerkrachten zijn bang dat een gehandicapt kind in de klas ten koste gaat van de andere leerlingen”, vertelt De Boer. „Ze zeggen: 'ik heb al zoveel kinderen die extra aandacht vragen.' Dat begrijp ik best. Maar als de voorzieningen in orde zijn – vooral: voldoende geschoold personeel – is die angst ongegrond. En het gaat ook nooit om grote aantallen. In Italië zitten in elk klas hoogstens twee gehandicapte kinderen.”

Soms zitten kinderen met een soortgelijke handicap allemaal bij elkaar in één – kleine – klas, die onderdeel uitmaakt van een reguliere school. Walstra: „Dit groep-in-school-model is zeer succesvol en wordt steeds verder uitgebreed. De integratiegedachte wordt overal gehandhaafd en tegelijkertijd maak je gebruik van de verworvenheden van het speciaal onderwijs.”

Walstra benadrukt dat geïntegreerd onder-

wijs niet hetzelfde is als inclusief onderwijs. „Bij inclusief onderwijs hoort een bepaalde maatschappijvisie, waarbij de school een mixrasmenleving is waar iedereen ongeacht handicap of stoornis welkom moet zijn. Dat is een mooie, maar niet zo realistische gedachte, waar in Nederland te weinig draagvlak voor is. We hebben in Almere eerst een inclusieve basisschool, die @rhipel, maar inclusief onderwijs is nooit het doel geweest van Gewoon Anders. Ons doel was dat gehandicapte kinderen indien mogelijk naar een school in de buurt konden.”

Kinderen met een lichtere leer- of gedragsstoornis zijn ook in Almere aangewezen op het speciaal basisonderwijs (SBO, de vroegere mil- en lom-scholen). Zij komen niet in aanmerking voor de leerlinggebonden financiering (ruzzakje) en daarom ook niet voor het project Gewoon Anders.

Ondanks de voorhoederol die Almere nog steeds vervult op het gebied van geïntegreerd onderwijs, kon de Almeerse Thiandi Grooff in haar eigen stad op geen enkele middelbare school terecht. Walstra: „In het voortgezet onderwijs zijn de ontwikkelingen minder ver. Toch gaan in Almere tweehonderd gehandicapte kinderen naar het gewone voortgezet onderwijs, praktijkonderwijs meegerekend. We zijn aan het onderzoeken of er in het kader van Passend Onderwijs nieuwe mogelijkheden gecreëerd kunnen worden, of we bijvoorbeeld het groep-in-school-model ook in het voortgezet onderwijs kunnen invoeren.”

Het ons niet ondenkbaar dat ze bijvoorbeeld pianostemmer kan worden. Of assistent in een geleidestudio. Wij zien de mogelijkheden, anderen zien altijd de onmogelijkheden.”

Dat laatste herkennen de onderwijsconsulenten maar al te goed. „Je ziet die manier van denken weerspiegeld in de taal”, zegt Hessel de Boer. „We spreken over 'zorgleerlingen'. Daarmee druk je uit dat het kind afwijkt van het gemiddelde en zorg nodig heeft omdat het een gebrek heeft. Terwijl je zou moeten zeggen: wat kan deze leerling? Wat is zijn of haar ontwikkelingsperspectief? Hoe moeten we dat aanpakken?” Peter de Vries: „Wij Nederlanders denken in hokjes. Het heft Hessel en mijzelf ook tijd gekost om daarvan los te komen, om anders te leren kijken naar mensen.”

„Leerkrachten zijn bang dat een gehandicapt kind ten koste gaat van de andere leerlingen”